

Szudán

Borza Szená

Szudán általános földrajzi jellemzői

Szudán az afrikai kontinens keleti régiójában helyezkedik el. Az ország a maga 1,86 millió km²-nyi területével jelenleg a földrész harmadik legnagyobb állama. Az országot kilenc szomszéd veszi körül: nyugaton a Közép-afrikai Köztársasággal, Líbiával, Csáddal, északon Egyiptommal, keleten Eritreával, Etiópiával, délen pedig az újonnan megalakult Dél- Szudánnal határos. A Vörös-tenger mentén jelentős, mintegy 853 km hosszú partszakasszal rendelkezik az ország.¹

Szudán lakossága 37 millió fő, népsűrűsége 17 fő/km². Fővárosa Kartúm, ahol ötmillió ember él. Hivatalos nyelve az arab és az angol. Az észak-szudáni terület, amely az egyiptomi határ és Kartúm városa között található, két részre oszlik: a sivatagra és a Nílus völgyére. A Nílustól keletre fekszik a Núbiai-sivatag, míg nyugatra a Líbiai-sivatag.² Észak-Szudánban a települések a Nílus völgyét követik, a művelt terület alig két kilométer széles, és termőképessége a mindenkori áradások nagyságától függ.³ A központi fennsík északkeleti részén fekszik Kelet-Szudán, ahol egymást váltják a sivatagos és félsivatagos területek. A központi fennsík belsejében található az arab félszigetnek hívott terület, amely a Kék- és a Fehér-Nílus között található (Jazirah).⁴ A Jazirah területe termékeny vidék, ez az ország legsűrűbben lakott területe. Az ország déli határvidékén a Núba-hegység fekszik. A hegyek többsége egyedül áll, alig néhány kilométeres területet elfoglalva. A területet különlegesen gazdag növény- és állatvilág jellemzi.

Nyugat-Szudán egy megközelítőleg 85 ezer km²-es terület, ahol nem igazán vannak folyók, ezért az itt élő törzsek az állataikkal együtt a kutak vonzáskörzetében élnek. A Darfúr közel felét kitevő keleti részt síkságok fedik kisebb dombokkal, homokos talajjal, amit goznak neveznek. A goz zömében víz nélküli terület, település csak ott alakult ki, ahol természetes vizek vagy források vannak.

Darfúr nyugati része szöges ellentéte az északi és a keleti részen található sivatagos és félsivatagos tájnak. Itt található az ország legmagasabb pontja is. A hegyláncolatok hosszúsága 240 km, és a hegység eldugott völgyeiben több vízesés és vulkáni eredetű tó is található. A kedvező időjárás miatt ez az ország gyógynövény-kereskedelmének a központja, több mint 950 fajta növény lelhető itt fel.⁵

¹ CIA 2017.

² CLAMMER 2009, 5.

³ BESENYŐ 2010, 4.

⁴ FADLALLA 2004, 57.

⁵ BESENYŐ 2010, 4.

Szudán a trópusi éghajlati övben található.⁶ A Föld legszárazabb vidékei közé tartozó Szahara benyúlik az ország északi részére. Az extrém szárazság a kevés és ritka csapadék mellett az esőzések szabálytalansága, az alacsony légnedvesség és a magas párolgás miatt alakult ki. Szudánt az egyperiódusú esős évszak jellemzi. A legjelentősebb klimatikus különbségeket az eső mennyisége és a száraz évszak időtartama okozza.

Januártól márciusig az ország időjárását az északkeleti szelek határozzák meg. Ekkor gyakorlatilag az egész országban szárazság van. Az esős évszak rendszerint zivatarok kísérté hatalmas felhőszakadásokkal köszönt be, nem ritka ilyenkor a 200–300 mm-es napi esőzések előfordulása sem. A csapadék éven belüli erős koncentrációját jelzi, hogy a legcsapadékosabb 3 hónap alatt az évi összcsapadék 60–80%-a is lehull.⁷

Az évi középhőmérséklet 25–30 °C között változik, az évi közepes hóingás pedig délről észak felé haladva fokozatosan 7 °C-ról 12 °C-ra növekszik. A folyamatos átmenetet csak a domborzat hatásai módosítják. A száraz évszakban jelentős a napi hőmérsékleti ingadozás. Kartúmban a legmelegebb hónapokban, áprilistól májusig, a havi átlaghőmérséklet 41 °C, de mértek már 51 °C-ot is. Az arid (száraz) klímájú Észak-Szudán a legmelegebb, kivéve az északnyugati területeket, ahol a Földközi-tenger irányából érkező szelek hűsítő hatása is érvényesül, illetve északkeleten a hegyvidék miatt van valamivel enyhébb időjárás.⁸

Sok problémát okoz a klímaváltozás és az elsivatagosodás, különösen Darfúrban. Az esős időszak átlagosan 2–3 héttel rövidebb lett az elmúlt 50 évben, a csapadék nagymértékű ingadozása és évi átlagos mennyiségének csökkenése (30%) az ország félszáraz területeinek elsivatagosodását eredményezte. A Szahara évente 2–2,5 kilométerrel délebbre húzódik, s az elmúlt 40–50 év alatt a sivatag 100 kilométert halad előre. A hosszabb szárazság miatt a földművelők tönkrementek, s a pásztornépek kénytelenek voltak a nedvesebb területek legelői felé, messze délnek terelni állatállományukat. Ennek természetesen az ott élő népek nem örültek, és hevesen tiltakoztak a megjelenő új állattartók ellen.⁹

Szudánban a trópusi esőzések következtében általában minden évben előfordulnak árvizek, főleg a mai Dél-Szudán területén. Azonban 2007-ben olyan áradásra került sor, ami 500 ezer embert érintett. Az épületekben és a természetben okozott óriási károk mellett az árvizek után visszamaradt sekély tavak és vizek számos betegség (kolera, malária) kialakulását idézték elő. A helyzet különösen Kassala, Kartúm, Észak-Kordofán, Unity és Felső-Nílus államokban volt súlyos. Ebben a természeti katasztrófában közel 100 ezren veszítették életüket, sokan megsérültek.¹⁰

Szudán természetes növényzete az éghajlatnak megfelelően észak–dél irányban övezetes. Észak-Szudánban a szárazság miatt kopár, foltokban gyér növényzetű a vidék, ahol csak az oázisokban dús és változatos a vegetáció. Ezen a területen hiányoznak a kaktuszok, helyüket egyes kutyatejfélek vették át. A száraz szavanna (trópusi töviszavanna, bozóterdő) olyankor jelenik meg, amikor a száraz időszak 8–10 hónapos, és a talaj gyakran sekély. A füves szavannákon csupán a folyókat kísérik ártéri galériaerdők. A fák gyökerei egész évben eléri a folyó táplálta talajvizet. A területre jellemzők az elszórtan álló majomkenyérfa. Az örökzöldek teljesen hiányoznak, a füves szavanna szinte sohasem erdősül be.

⁶ FADLALLA 2004, 61.

⁷ PROBÁLD 2002, 18–20.

⁸ BESENYŐ 2010, 8.

⁹ PROBÁLD 2002, 186–189.

¹⁰ *Sudan: Floods* (2007).

Átmenete az erdős szavanna felé a nyílt lombkoronájú, ligeterdős társulás. Uralkodó növényei a különböző lágyszárúak, főleg az évszakosan elszáradó pázsitfűfélék. Az erdős szavanna átmeneti zónája (az úgynevezett „miombó” erdő) ott alakul ki, ahol a száraz évszak már csak 6–8 hónap és az éves csapadék eléri a 900–1000 mm-t. Erdeje összefüggő, de lombkoronaszintjük alig zár. A legtöbb fa csak 4–8 méter magas, még a legmagasabbak sem érik el a 40 métert. Különösen gyakoriak a pálmafajok. Ezen a területen honos a szenegáli akácfa, amelynek termése a gumiarábikum, amely Szudán egyik fontos exportterméke. A Nílus lapos partjai mentén hatalmas mocsarak alakultak ki (Sudd-vidék), ezen a vidéken bőséges mennyiségű papirusznövény terem.¹¹

Az UNESCO Szudán területén elsőként a Nílus 60 kilométeres szakaszát, a Napata-völgyet nyilvánította a világörökség részévé. A tájat már messziről a Gebel Barkal-hegy uralja. A hegy nyugat felé tekintő oldalán piramismezők, míg lábánál kelet felé tájolva templomok és szentélyek romjai őrzik az egykori lakók emlékét. A második kus királyság részét képező napata (Kr. e. 9–3. század) és meroé (Kr. e. 4–3. század) kultúrák leletei valójában egy 5 részből álló (Gebel Barkal, El-Kurum, Nuri, Sanam és Zuma) régészeti együttest képeznek, ahol síremlékek (piramissal vagy piramis nélkül), lakóépület-komplexumok és paloták maradványai találhatók. Gebel Barkal hegyéhez már az ősidőktől vallási és népi hagyományok kötődnek. A hegy az ókori egyiptomiak hite szerint Amon napisten lakhelyéül szolgált. A legnagyobb templomot az itt élő emberek napjainkban is szent helynek tekintik.¹²

Szudán északi térsége, a Szahara (a Nílus-völgy kivételével) a szárazság következtében lefolyástalan, a vádik, az időszakos folyók medrei nem érik el a tengert, hanem elvesznek a kisebb-nagyobb medencék időszakos sós tavaiban. A felszín alatti vizek alig játszanak szerepet a vízfolyások kialakításában, a döntő tényező a csapadék: az esővíz mennyisége, intenzitása, megoszlása alapvetően befolyásolja Észak-Szudán folyóinak tulajdonságait. A folyamatos víznyerési lehetőséget a felszín alatti vizek és a Nílus jelentik. A mélyedések, medencék talajvizét, felszín közeli rétegvizét hasznosítják a csekély hozamú forrásokból, illetve ásott kutak segítségével. Ősi módszer a földalatti alagút, az úgynevezett foggara építése, amely nagy távolságból vezeti a vizet a felhasználás helyére. A térségben az elszívatosodás és a népesség növekedése folytán a vízkivitel egyre intenzívebbé vált, a felszín alatti vízkészlet jelentős része pedig nem képes a természetes utánpótlásra.

Az ország fő folyója a 6850 km hosszú Nílus, amelynek vízgyűjtő területén összesen 11 ország osztozik.¹³ A vízhozam 80%-a Etiópia vidékéről, a Tana-tóból eredő Kék-Nílusból származik, míg további 20%-a Közép-Afrika tavaiból. A folyó Afrika területének tizedét szeli át, a fő ága Kartúm városánál alakul ki, ahol a Kék- (Al Bahr Al Azraq) és a Fehér-Nílus (Al Bahr Al Abyad) egyesül. Ettől kezdve főként már csak olyan, gyakran időszakos folyók táplálják a folyót, mint az Atbara, amely az esős időszakban meglehetősen bővizű, azonban a nyári hónapokban majdnem teljesen kiszárad.¹⁴ Az ország területén áthaladó folyón több nagy gát is található, ahol vízerőműveket is építettek (Dzsebel Aulia, Sennar, Roseires és Kashm el Girba), azonban a víz energiájának csak 25%-át használják ki. A Fehér-Nílus vizének fele elszívárog vagy elpárolog a Dél-Szudán területére eső hatalmas mocsárvilágban. A mocsárvidéktől délre halad a Fehér-Nílus fontos mellékfolyója,

¹¹ PROBÁLD 2002, 29–31.

¹² *Napata expedíció* (2003).

¹³ FADLALLA 2004, 59.

¹⁴ BESENYŐ 2010, 6.

az Etióp-magasföldön eredő, 740 km hosszú Szobat. A Kék-Nílus duzzasztóművei a Gezira alföldjének mezőgazdasági hasznosításában segítenek.¹⁵

Több olyan időszakos folyó is van Szudán területén, amelyek nem tartoznak a Nílus vízgyűjtő területéhez (Al Gash, Khor Baraka), és bár némelyiken kisebb hajókkal közlekedni is lehet, alacsony vízhozamuk miatt csak az átvonuló, időszakosan itt élő nomád pásztorok használják.¹⁶

Szudán vízrajzi elemzésében még meg kell említenünk a Vörös-tenger fontosságát. Mindamellett, hogy csodálatos természeti kincsekkel és a bűvárok számára ideális merülőhelyekkel rendelkezik, stratégiaileg igen fontos a partszakasz, hiszen itt fekszik Port-Szudán. A várost 1906-ben alapították mint kikötőt, és mára Szudán legfontosabb tengeri kijáratává, kereskedelmi és logisztikai központjává nőtte ki magát. A hatalmas kikötőben óriási konténerterminálokban tárolják, majd teszik hajóra a különböző áruk sokaságát. A város határában ér véget az a vezeték, amelyen keresztül a dél-szudáni kőolaj eljut a világpiacra, s az olaj feldolgozásához kőolaj-finomítót is építettek. A nagyobb városokkal autópálya- és vasúthálózat köti össze a kikötőt. Itt található az ország második legnagyobb repülőtere, amely egyben nemzetközi repülőtér is. A városban 1994-ben egyetemet alapítottak Vörös-tengeri Egyetem néven. Lakossága megközelíti az 500 ezer főt.¹⁷

A Nílus mint biztonságpolitikai kérdés

A Nílus a föld leghosszabb folyója, 6850 km hosszú, és alapvető fontosságú a folyó völgyében élő 200 millió körüli lakos számára. Ezen a hosszú folyón napjainkban 11 ország népessége osztozik. Vízgyűjtő területe közel három és fél millió km². A Nílus már az ókorban meghatározó szerepet töltött be Egyiptom gazdasági és kulturális életében. A folyó vízéseit (katarakta) a sekély meder és számos, vízi közlekedést nehezítő akadály jellemzi. A Nílus hat vízése vált híressé, annak ellenére, hogy számos hasonló képződmény található a folyón.

A 20. század második felében, párhuzamosan a lakosság számának ugrásszerű növekedésével, drasztikusan emelkedett a kommunális, valamint a mezőgazdasági és ipari vízfelhasználás a Nílus menti országokban. A megnövekedett népesség egyre több élelmet igényelt, valamint ehhez kapcsolódóan az öntözés fokozása is mind több vízforrást követelt meg.¹⁸

A Nílus vize körüli kérdésekben a tét Egyiptom számára a legnagyobb. Az országnak gyakorlatilag nincs egyéb édesvízforrása. A népesség gyarapodása szükségessé tette a mezőgazdasági területek növelését és ennek érdekében egy nagy gát megépítését, amely szovjet segítséggel készült el 1960 és 1971 között. A Nílus évi közepes vízhozama Asszuán-nál kerekén 80 milliárd m³, csapadékos években ennek a duplája, szárazabb években csak a fele. Az 1971-ben felavatott Asszuáni-gát mögött a Szudánba is átnyúló Nasszer-tó több mint nyolcszor akkora vízfelületű, mint a Balaton. Egykoron négy évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a hatalmas, több mint 157 milliárd m³ víz befogadására alkalmas tározó

¹⁵ FADLALLA 2004, 60.

¹⁶ BESENYŐ 2010, 7.

¹⁷ *Port Sudan* (2017).

¹⁸ VÉGH 2008, 34–39.

megteljen. „A duzzasztógáthoz tartozó erőműnek 12 (egyenként 170 MW teljesítőképességű) turbinája van, melyek az ország áramtermelésének (40 md kWh) 1/5-ét szolgáltatják. Az itt termelt áram jó részét Felső- és Közép-Egyiptom öntözőrendszereinek működtetésére, illetve az asszuáni bányák és ipari övezet üzemeinek ellátására használják fel.”¹⁹

A gát haszna szinte felbecsülhetetlen Egyiptom számára. A duzzasztógát távol tartja a Nílus völgyétől a pusztító árvizeket, így jelentősen bővült a vetésterület, biztonságosabbá vált a gazdálkodás és az energiagondok is enyhültek. Viszont a hatalmas víztározó felborította a Nílus völgyének ökológiai egyensúlyát. Az egyik ilyen következmény, hogy a folyam által szállított termékeny iszap a mesterséges tóban marad, ott ülepedik le, és hosszabb távon annak alapfunkcióját is veszélyezteti. A termőterület 1971 óta nem kap természetes trágyát, új iszapréteg nem rakódik rá. Napjainkban Egyiptom az egyik legnagyobb műtrágya-felvásárló a világon. Az öntözéssel is jártak előre nem látott problémák, a túlóntozás következtében elmocsarasodás, illetve szikesedés lépett fel. A folyamatos halpusztulás, a parterrózió és a sós víz előrenyomulása Nílus-deltában mind a gát számlájára írható.²⁰

Ma már nem az Asszuáni-gát a legnagyobb a Níluson. A Szudánban lévő Merowe-gát a világ egyik legnagyobb vízi létesítménye. Kartúmtól 350 kilométerre északra épült, a Nílus negyedik kataraktájánál, 2003 és 2009 között. Az 1,8 milliárd dollárból készült vízierőmű Szudán történelmének egyik legnagyobb hidrológiai és energetikai beruházása, amelyet a China Exim Bank és arab részvényesek finanszíroztak. A projektben kínai, szudáni, német és francia cégek vettek részt, amelyek nemcsak magát a gátat, hanem utakat, különböző intézményeket és egy új repteret is építettek.²¹

A Merowe-gát 9,2 km hosszú és 67 méter magas, s tíz Francis-turbinával szerelték fel. Egy Francis-turbina 125 MW energia termelésére képes, és minden egyes turbinán 300 m³ víz áramlik át másodpercenként, 43 méter esési magasságból. A gáthoz tartozó víztároló területe közel 800 km², az átlagos mélység 26 méter, és 12,5 km³ víz tárolására alkalmas. Feltételezve az 50%-os hatékonyságot, amely 5,5 TWh-t eredményez, az erőmű Szudán éves elektromosenergia-termelését közel megduplázza.²² A gát környékéről és az elöntésre váró területekről megközelítőleg 50 ezer embert telepítettek ki, akik elhelyezéséről és áttelepítéséről a szudáni kormány gondoskodik.

A történelem során több szerződést, egyezményt kötöttek és írtak alá a Nílus vízének hasznosításáról, de a viták alapvetően két szerződésre vezethetők vissza. Az első megállapodást, a Nílus vízegyezményt még a gyarmati időkben, 1929-ben kötötte Egyiptom és Nagy-Britannia. „Az 1929-es egyezményben Szudán számára a Nílus 4 milliárd köbméternyi (mm³) vízének fennhatóságát jelölték ki évente, a január 20. és július 15. közötti időszak – vagyis 48 mm³-nyi víz – azonban teljes mértékben Egyiptom tulajdona lett. A szerződés egy szóval sem említette a folyó menti más térségeket. Az 1959-es egyezményben évi 55,5 mm³ vízmennyiséget jelöltek ki Egyiptom számára, míg Szudánnak be kellett érnie évi 18,5 mm³-rel. Egyiptom és Szudán ekkor megegyezett továbbá abban is, hogy a többi folyómenti ország közös szükségletei nem haladhatják meg az évi 1–2 mm³-t, és minden további követelés az egyesített egyiptomi–szudáni pozícióval találja szemben magát.”²³

¹⁹ PROBÁLD 2002, 223.

²⁰ PROBÁLD 2002, 223.

²¹ Merowe Dam Project (2017).

²² MOUSSA–BETHMANN 2007.

²³ LANGOLE 2009, 156.

A folyó alsó szakaszánál lévő államok szerint Egyiptom túl nagy befolyással rendelkezik, és illegitimnek tartják a megállapodásokat. A Nílus-régió országai hosszú évek óta keresik a vitás kérdések tárgyalásos úton történő megoldásának lehetőségét. 1967-ben egy komolyabb kezdeményezés indult Műszaki Együttműködési Fórum néven, majd jó pár évtizeddel később, 1992-ben, 6 ország részvételével alakult meg a Nílus-medence Államainak Vízügyekért Felelős Miniszteri Tanácsa (Nile-COM). A Nile-COM egy évvel később megalakította a környezetvédelmi és fejlesztési együttműködésre épülő bizottságot, a TECCONILE-t. Ennek keretein belül és szervezésében indult útjára 1995-ben a Nílus-medence akcióterv, amelyben a kezdetektől mind a tíz, majd Dél-Szudán függetlenségével tizenegy Nílus menti ország képviselteti magát. 1998-ban folytatódtak a tárgyalások, amelynek eredményeképpen 1999 májusában létrejött a Nílus-medencei Kezdeményezés (Nile Basin Initiative, NBI). A tizenegy Nílus menti állam közül tíz teljes jogú tagja az együttműködésnek, míg Eritrea megfigyelői státusszal rendelkezik. A szervezet székhelye az ugandai Entebbében található.

Az NBI fő célja a víz okozta nézeteltérések megvitatása, a problémák kiküszöbölése és a hatásosabb energiapolitika kialakítása.²⁴ Az NBI 2003-ban felismerte azt a tényt, hogy a Nílus vize Egyiptom számára az egyetlen édesvízforrás, és semmiképpen sem veszélyeztetik a rendhagyó helyzetben lévő országot. 2008 júliusában az NBI kidolgozott egy tervet az éghajlatváltozás Nílus-medencére gyakorolt hatásának kezelésére.²⁵ Mindezek ellenére az elmúlt évek tárgyalásai sem hoztak egyértelmű megoldást a helyzetre.

A szudáni politika

Az ország hivatalos államformája köztársaság, erős prezidenciális rendszerrel. Az elnök az államfő, a kormány vezetője és a fegyveres erők főparancsnoka. A többpártrendszerű országban a végrehajtó hatalmat a kormány, a törvényhozói hatalmat pedig a kétkamarás parlament gyakorolja. Az országnak föderalista kormányzati rendszere van. Az országban működik alkotmánybíróság, amelynek kilenc tagja van. A központi kormányzat, a Nemzetgyűlés, továbbá az egyes államok vezetőinek nagy része az Omar al-Basír elnök által 1996-ban alapított és a 2010-ben a legtöbb szavazatot szerzett párt, a National Congress Party (NCP) tagjaiból került ki. A kormányban jelenleg részt vevő pártok száma 14. Míg 1999-ben összesen 17 párt volt, jelenleg 68 működik Szudánban. Az ország jogrendjében keverednek a brit és a muszlim elemek (saría).

Az elnököt 50%-ot meghaladó többséggel, ötéves időtartamra, közvetlenül választják a 17. életévüket betöltött állampolgárok. Mindezek azonban erősen formális: a jelenlegi, puccsal hatalomra került elnök, Omar al-Bashir 1989 óta áll az ország élén. Ő az egyetlen hivatalban levő államfő, aki ellen a Nemzetközi Büntetőbíróság elfogatóparancsot adott ki a darfúri népirtás miatt. A Nemzetgyűlésből (National Assembly) és az Államok Tanácsából (Council of States) álló kétkamarás törvényhozást pedig Basír lényegében kézi vezérléssel működteti. Szudán jelenleg 18 tagállamból áll, az Államok Tanácsába minden tagállam két-két képviselőt delegál.²⁶

²⁴ VÉGH 2008, 38.

²⁵ LANGOLE 2009, 160.

²⁶ CIA 2017.

Az ország irányítása központi, tartományi, állami és helyi szinten valósul meg. A központi kormány feladata az ország nemzeti szuverenitásának és területi egységének védelme, a népjólét elősegítése, az ország fejlődésének előmozdítása. Funkciójuk és feladataik alapján három csoportra osztják a minisztériumokat: állami, gazdasági és állampolgársági. A tartományi minisztériumokat kormányzók irányítják, és minden állam önálló törvényhozással és végrehajtói hatalommal rendelkezik. Ugyanakkor a szövetségi kormány, amennyiben úgy rendelkezik, bármely államot megszüntetheti, és új közigazgatási felosztásról dönthet. A szövetségi államok saját költségvetéssel gazdálkodnak, bár a bevételeik nagyobb részét a központi kormányzat által biztosított keretektől kapják. A tagállamok körzetekre (district) tagozódnak, amelyek száma változó, három és kilenc közötti. A körzeteket önálló képviselő-testület és választott vezető (District Comissioner) irányítja, költségvetésüket az adott szövetségi állam biztosítja. A körzetek önálló településekből és járásokból állnak, amelyek saját jövedelemmel nem rendelkeznek, hanem a tagállami költségvetésből kapnak pénzt.

Az ország jövője szempontjából meghatározó kérdés az Omar al-Basír elnök pozíciójáért folyó örökösödési küzdelem. Az elnök egészségi állapota sokak szerint romlik – bár ezt évek óta lehet hallani. Egyes hírek szerint a döntés alapvetően a hadsereg és a biztonsági szolgálatok kezében van, és ők mindent el fognak követni a stabil átmenet érdekében. Ez azt is jelenti, hogy a nyomás alatt álló ellenzéki csoportok esélyei csekélyek a hatalomra kerülésre.

Gazdasági helyzet

Pontos adatokkal csak az 1990-es évek végétől rendelkezünk az ország gazdasági életéről. Az éves GDP 1999-ben 38 milliárd USD volt (1991-ben 12,1 milliárd, 1993-ban 21,5 milliárd), emelkedésének mértéke pedig megközelítőleg 4%. A szudáni belügyminiszter budapesti látogatásán elmondta, hogy országa 2000–2010 között évi 10%-os növekedést produkált. Az ország legfontosabb kereskedelmi partnerei Kína, Egyiptom, Szaúd-Arábia, Japán és Olaszország. Mivel az Egyesült Államok a terrorizmus támogatása miatt szankciós listára tette Kartúmot, a korábban jelentős amerikai gazdasági kapcsolatok jórészt elhaltak.

Az ország gazdasága a mezőgazdaságon alapul: 2008-ban a munkaképes lakosság hozzávetőlegesen 80%-a dolgozott ebben a szektorban. A dél-szudáni kőolajkészletek elvesztésével az export jelentős részét a mezőgazdaság biztosítja, míg az ipar a GDP 34,7%-át adja.²⁷ A főbb mezőgazdasági exporttermékek a gyapot, a szezám, a földimogyoró, a gumiarábikum, a köles, a cirok, a búza, az árpa, a datolya és a cukornád.²⁸ A művelhető területek nagysága megközelítőleg 85 millió hektár, a csapadékosabb vidékeken fekvő területek nagysága pedig megközelítőleg 66 millió hektár, amelyek többnyire a Kék- és a Fehér-Nílus mentén, illetve azok vízgyűjtőrendszerénél találhatók.

Az állattenyésztés biztosítja az ország második legnagyobb termelékenységű ágazatát. Szudán a 2000-es évek elején mintegy 124 milliós állatállománnyal rendelkezett

²⁷ CIA 2017.

²⁸ BESENYŐ 2010, 32.

az alábbi megoszlás szerint: 38,325 millió marha, 47,043 millió juh, 39,952 millió kecske és 3,203 millió teve.²⁹ A marhaállomány az 1930-as évekig viszonylag kis létszámú volt a cecelegyek és a marhapestis pusztításai miatt. A védőoltásoknak köszönhetően az állomány hamar növekedésnek indult. A juhtartás főleg Darfúr és Kordofán államok területein terjedt el. A legnépszerűbb az úgynevezett sivatagi juh, amelynek mind a húsa, mind a tejtermelő képessége igen jó. A tevetartás a sivatagi és félsivatagi régiókra korlátozódik, többnyire szállító és hatastállatként tenyésztik. A halászat az ország lakosságának ellátásában fontos szerepet játszik, bár még komoly kiaknázatlan potenciálok rejlenek benne. A halászat központja a Kék- és Fehér-Nílus, illetve Szudán középső és északi területein a mesterséges tavak.³⁰

A gumiarábikumot már Kr. e. 4000-ben is gyűjtötték. A fákat általában október környékén csapolják meg, és 6 héten keresztül gyűjtik a kifolyó mézgát. A helyiek két fajtáját állítják elő, az egyiket többnyire a telepített, a másikat a vadon termő fákból. A gumiarábikumnak nincs szaga, íze vagy színe, nem okoz allergiát, ezért az ipar több helyen is hasznosítja. Szudán a világ gumiarábikum-termelésének 80%-át adja.³¹

Az ipar többnyire a mezőgazdaság igényeit elégíti ki (cukorfinomító, illetve feldolgozó üzemek, konzervgyárak, bőripar, étolaj-finomítók, gyógyszeripar). Emellett a kőolaj és a földgáztermelés és a bányászat tartozik ide. Jelenleg öt cukorfinomító található az ország területén, amelyek évente közel 700 ezer tonna cukrot állítanak elő. Az üzemek a cukor mellett más termékeket is előállítanak, például nádmézet és melaszt. A cukoripar jelenleg az egyik legsikeresebb termelői szektor Szudánban.

Mivel az ország az afrikai kontinens második legnagyobb állatállományával rendelkezik, rengeteg nyersanyag áll a különböző bőrtermékeket előállító vállalatok rendelkezésére. A szektorban 1945 után kezdték el a gépesítést, az 1970-es években pedig több, államilag finanszírozott, akkor korszerűnek számító cserzőüzemet hoztak létre. Hasonlóan fontos az étolajgyártás. Az üzemeket főleg azokra a területekre telepítették, ahol olajos magvakat termesztettek. A szeszamagot nemcsak olajkinyerésre használják, hanem nagy mennyiségben importálják külföldre is.

Az ország komoly ásványkincstartalékkal rendelkezik: arany, króm, réz, vasérc, mangán, azbeszt, mészkő, alabástrom, márvány, csillámkő és uránium található a területén. Aranyat már a fáraók idejében is bányásztak a Vörös-tengernél található hegységekben. Az 1970-es években a Szudáni Földtani Intézet jelentése alapján az országban 50 olyan bánya létezett, ahol az arany kitermelése gazdaságosnak ígérkezett. Az éves aranytermelés meghaladja a 70 tonnát.³²

A krómércet az Ingenessa-hegységben bányásszák, ahol jó minőségű azbesztet is találtak. Viszonylag későn, az 1970-es évek végén fedezték fel a nagyobb kiterjedésű, kiváló minőségű, kis kéntartalmú olajat rejtő mezőket. Az ország területén végrehajtott 96 próbafúrásból 47 volt sikeres. A vállalatok ugyan elkezdték a kitermelést, de a polgárháborúk miatt többször csökkenteni, illetve szüneteltetni kellett a tevékenységüket.³³

²⁹ AKLILU 2002.

³⁰ World Bank 2003, 88.

³¹ CIA 2017.

³² SCHWARTZSTEIN–CECCO 2015.

³³ SHANKLEMAN 2007, 132.

A kitermelés zömét két nagy és több kisebb, nemrégiben termelés alá vont mező szolgáltatja. Az első a Greater Nile Oil Petroleum Operating Company, kínai–szudán érdekelt-ségű vállalat által üzemeltetett Block 1, 2 és 4 mezők. A másik nagy olajmező a malajziai Petrodar vezette konzorcium által működtetett Block 5a és 6 területeken található. 2010-ben volt olyan nap, amikor a termelés itt meghaladta az 500 ezer hordós értéket. Dél-Szudán függetlenné válásával azonban az olajkészletek háromegyede az új államalakulathoz került.

A szolgáltatóipar adja a GDP 34,3%-át, ebbe beleértendők a következő ágak: éttermek, szállodák, kereskedelem, turizmus, pénzügyi-biztosítási szektor, befektetési és bankszektor, közlekedés és hírközlés.³⁴

Az úthálózat nem nevezhető kielégítőnek, a szállítási lehetőségek korlátozottak, első-sorban a szélsőséges időjárás, illetve a termelők és a piacok közötti óriási távolságok miatt. Az 1,8 millió km²-nyi Szudánban mindössze 55 ezer km út áll rendelkezésre, amelyből csak 6240 km aszfaltozott, a fennmaradó 48 760 km pedig időszakos, nem minden évszakban járható.³⁵ Afrikát és az arab országokat tekintve Szudán rendelkezik az egyik legnagyobb vasúthálózattal, amely 5978 km hosszú, egy sínparú, keskeny nyomtávú vasúti hálózat. Mivel régen, főleg a gyarmatosítás idején épült, a vasúti hálózat nagy része igen rossz állapotban van. A kormány megkezdte a vasút helyreállításának programját, és célul tűzte ki a Sudan Raliway Corporation privatizációját.

Az ország három nagy tengeri kikötővel rendelkezik a Vörös-tenger partján, ezek Port Szudán, Suakin és Bashair. Port Szudán forgalmának körülbelül 20%-át a 65 km-re délre található Suakin kikötőjébe irányítják, amelyet 1991-ben korszerűsítettek és nyitottak meg újra.

Szudán a távközlés területén Észak-Afrika vezető országai közé tartozik, a szolgáltatás dinamikusán fejlődik és bővül. Afrikai mércével mérve az ország távközlési rendszere fejlettnak mondható.

Szudán külpolitikája

Szudán külpolitikájának alappilléret az arab és muszlim országokkal való jó kapcsolat képezi. Mindemellett törekszik a világ országaival a kiegyensúlyozott viszony fenntartására. Elmondható, hogy – Dél-Szudán kivételével – Szudán napjainkban már jó viszonyban van az öt határoló országokkal. Egyiptomot és déli szomszédját erős történelmi és kulturális kapcsolat köti össze. A két ország viszonya kielégítő, annak ellenére, hogy vannak vitás területek, mint például a Halaib Háromszög.³⁶ Egyiptom az egységes Szudán elvét támogatja, ezért nem vett részt a polgárháborút lezáró tűzszüneti és béketárgyalásokon. Kartúm viszonya Eritreával nem volt felhőtlen a déli fegyveres csoportoknak nyújtott támogatás miatt, de 2005-ben a kapcsolatok rendeződtek. Etiópia egyike volt azoknak az országoknak, amelyek az elsők között létesítettek diplomáciai kapcsolatot Szudánnal 1956-ban. Az eritreai háborút követően a kikötő nélkül maradt Etiópia egy 2005-ben kötött egyezmény

³⁴ World Bank 2003, 39.

³⁵ World Bank 2003, 20.

³⁶ Egy körülbelül 20 ezer km² nagyságú, „háromszög alakú” terület, amely Szudán északkeleti és Egyiptom délkeleti csücskének találkozásánál fekszik a Vörös-tenger mellett. Ezt a területet mindkét fél magáénak vallja (Most akkor valójában kié is a Hala'ib Háromszög? [2009]).

alapján használati jogot kapott Port Szudánra, és mára a viszony meglehetősen szívélyes lett. Kenyával már közel sem olyan felhőtlen a viszony, hiszen szoros kapcsolatot ápol Dél-Szudánnal, és minden területen segíti az új országot. Ugyanez a helyzet Ugandával is. Uganda támogatja Dél-Szudánt, sőt kijelentette, hogy katonai, védelmi segítséget nyújt szomszédjának, ha szükséges. A Kongói Demokratikus Köztársaság és Szudán kapcsolatai rendezettek. A Közép-afrikai Köztársaság határait a polgárháború idején többször megsértette az SPLA,³⁷ a háborúban a fegyveresek többször is itt találtak menedéket. A szomszédos országban közel 40 ezer menekült élt, akik a békekötés után hazatérhettek. Csáddal is feszült a viszony, mindkét ország támogatta egymás ellenzéki mozgalmait. Árulkodó, hogy a szudáni kormányzat ellen lázadó JEM³⁸ katonái felügyelik Kelet-Csád területeinek jelentős részét. A két ország 2008-ban egyezményt kötött az agresszív cselekmények felszámolásáról, igaz, ez kevés eredménnyel járt. A szudáni–líbiai kapcsolatok a kezdeti ellenségeskedések után az 1990-es években normalizálódtak.

Kartúm legnagyobb bírálója az Egyesült Államok. Washington több ízben vezetett be szankciókat Szudán ellen, majd 1999-ben enyhített ezeken, és bevezette az „élelmiszert a békéért” programot. Később az USA az észak–déli békeszerződés létrehozásában is közreműködött, és segélyszervezetek útján humanitárius támogatásban részesítette Szudánt.³⁹

Kartúm legfontosabb külkapcsolati partnere Kína. Rendszeresen a magasszintű politikai, gazdasági és katonai találkozók. Igen jelentősek az országban a kínai beruházások. 2009-ben az export 58%-a, az import 22%-a az ázsiai nagyhatalommal bonyolódott le. A legfontosabb együttműködési területek a kőolajkutatás és -kitermelés, továbbá az energiaszektor. Kínaiak építették a hegligi és unity-i kőolajmezőket a vörös-tengeri Port Szudánnal összekötő, 1600 km hosszú csővezetékét, és a kínai nemzeti olajvállalat birtokolja a szudáni kőolaj-kitermelés 78%-át. Dél-Szudán különválását követően Kína felvette a kapcsolatot a dzsúbai vezetéssel is.⁴⁰

Magyarország és Szudán kapcsolata

Magyarország és Szudán már az 1960-as években felvette egymással a diplomáciai kapcsolatot. Az 1960-as években két jelentős egyezmény is kötöttetett, s a tudományos együttműködés folytán az 1970-es és az 1980-as években közel ezer szudáni diák jött hazánkba tanulni.

Egyetemeinken 120 szudáni állampolgár szerzett diplomát, főleg mérnöki és orvosi karokon. Közülük ma sokan töltenek be vezető tisztségeket a szudáni államigazgatásban és az üzleti életben. A magyar–szudáni kapcsolatok csúcspontja az 1970-es évek eleje volt, amikor kölcsönös elnöki találkozókra is sor került. Az 1980-as évek végétől kezdődően az eltérő fejlődési tendenciákból, korlátozott gazdasági-kereskedelmi lehetőségekből, illetve Szudán változó külpolitikai orientációjából eredően az országaink közötti kapcsolatok minimális szintre csökkentek. A korábban Magyarországon végzett szudáni diákok 1995. augusztus 20-án megalakították a Szudáni–Magyar Baráti Társaságot Kartúmban.

³⁷ Szudán Népének Felszabadító Hadserege, amely napjainkban Dél-Szudánban a kormányon lévő párt.

³⁸ Az Igazság és Egyenlőség Mozgalma nevű darfúri felkelőcsoport.

³⁹ BESENYŐ 2010, 110.

⁴⁰ VÖRÖS 2009, 66–77.

Magyarország 2004 júliusa és 2005 júliusa között egy katonai megfigyelővel járult hozzá az Afrikai Unió darfúri tűzszüneti megfigyelőmisszióját támogató EU-művelethez. Az AMIS II uniós logisztikai támogatásához Magyarország egy logisztikai tervezőt delegált, aki 2005 júliusa és decembere közt töltötte be a misszió tábori ellátórészlegének (Field Support Section) vezetőhelyettesi beosztását. A Magyar Baptista Szeretetszolgálat két orvost és mintegy kétfélmillió forint értékű egészségügyi segílyt küldött egy dél-szudáni menekült-táborba. Országaink között sajátos kapocs a többségében Szudán északi részén élő, mintegy 20 ezres magyarb népcsoport. A magyarbók képviselői 1992-ben és 1996-ban is részt vettek a magyarok III. és IV. világtkongresszusán Budapesten. Az elmúlt tíz évben a két ország felújította gazdasági, diplomáciai és kulturális kapcsolatait. Ennek egyik eleme a 2010-es megállapodás a kamarák közötti együttműködésről, amelyet Ali Ahmed Karti szudáni külügyminiszter magyarországi látogatásakor írtak alá.

2011. július 7–10. között hivatalos látogatást tett Szudánban Hóvári János, a Külügyminisztérium globális ügyekért felelős helyettes államtitkára. Az utazás során tárgyalásokat folytatott szudáni partnerével, Rahamtalla Mohamed Oszmán államtitkárrel és Ibrahim Mahmúd Hamíd belügyminiszterrel. A magyar helyettes államtitkár és szudáni partnere egy egyetértési nyilatkozatot is aláírt a két ország külügyminisztériuma közötti együttműködésről. Hóvári János Kartúmban ünnepélyes keretek közt megnyitotta Magyarország tiszteletbeli konzuli képviseletét, és megbízta Juszuf Ahmed Eltajt annak vezetésével. Hóvári Jánost egy üzleti delegáció is elkísérte útjára, amelynek tagjai a szudáni kereskedelmi és iparkamara által szervezett különprogramon vettek részt, és tárgyalásokat folytattak szudáni partnereikkel vízügyi, informatikai, energetikai és mezőgazdasági projektek megvalósításáról. Hóvári János Dzsúbában, Dél-Szudán fővárosában Martonyi János külügyminiszter képviseletében vett részt 2011. július 9-én a Dél-szudáni Köztársaság megalakulásának ünnepélyes kikiáltásán, amelyen számos állam- és kormányfő, valamint külügyminiszter jelent meg.⁴¹

Még a 2011-es évben Szudán kereskedelmi képviseletet nyitott Budapesten. Ezt Mohamed Salaheldin Hag Ali vezeti, a megnyitón a szudáni külügyminiszter helyettese, Rahamtalla Mohamed Oszman képviselte az afrikai ország kormányát. Mint elmondta, ő is azt várja a képviselettől, hogy a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok elmélyítése mellett erősíti a technológiák, a szaktudás átadását és közös hasznosítását. Hóvári János 2012. április 24–28. között hivatalában fogadta a Budapesten tartózkodó Ibrahim Mahmúd Hamid szudáni belügyminisztert. Hamid megbeszélést folytatott továbbá Pintér Sándor belügyminiszterrel, Semjén Zsolt miniszterelnök-helyetessel és Lezsák Sándorral, az Országgyűlés ideiglenes elnökével is. Magyarországi tartózkodása alatt Hamid találkozott a szudáni piacon érdekelt magyar vállalatok képviselőivel, akikkel a Belügyminisztérium hatáskörébe tartozó újabb projektek indításáról, illetve a korábbiak kibővítéséről folytattak eszmecsere.⁴²

A Szudáni–Magyar Kereskedőház Kft. hosszas előkészítő munka után 2014 januárjában kezdte meg aktív tevékenységét azzal a céllal, hogy elősegítse a két ország kereskedelmi forgalmának növekedését, illetve – a két ország komparatív előnyeit kihasználva – lehetővé tegye az áruk és szolgáltatások cseréjének megvalósulását. A kereskedőház

⁴¹ Hóvári János szudáni látogatása (2011).

⁴² Hóvári János fogadta Ibrahim Mahmúd Hamid szudáni belügyminisztert (2012).

létrehozása a magyar kormány kiemelt politikai céljaival teljes összhangban valósult meg, annak támogatását élvezte. 2014. szeptember 1-jén megnyílt a Szudáni-Magyar Kereskedőház Kft. kartúmi irodája. Az iroda Kartúm Amarat nevű városrészében található, közel a repülőtérhez és a minisztériumokhoz, külföldi nagykövetségek és egyéb nemzetközi szervezetek képviselőinek a szomszédságában.⁴³

2016 októberében szudáni hivatalos látogatása zárásaként Mikola István biztonságpolitikai és nemzetközi együttműködésért felelős államtitkár találkozott a miniszterelnöki funkciót ellátó Bakri Haszan Szaleh első alelnökkel. A szudáni fél örömet fejezte ki, hogy a magyar delegáció látogatásával több évtizedes szünet után újabb lendületet kapnak a két ország közötti kétoldalú kapcsolatok. A Magyarország által felajánlott 20 Stipendium Hungaricum ösztöndíjjal „a szudáni diákok ismét – a Szudánban nagyra becsült – Magyarországon megszerzett tudással érkezhetnek vissza az országba”.⁴⁴

Felhasznált irodalom

- A Szudáni–Magyar Kereskedőház Kft. megnyitotta kartúmi irodáját* (2014). Elérhető: <http://sudant-radehouse.hu/hirek/24-a-szudani-magyar-kereskedohaz-kft-megnyitotta-kartumi-irodajat> (A letöltés dátuma: 2018. 02. 06.)
- AKLILU, Yacob (2002): *An Audit of the Livestock Marketing Status in Kenya, Ethiopia and Sudan*. Elérhető: www.eldis.org/vfile/upload/1/document/0708/DOC11334.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 04. 06.)
- BESENYŐ János (2010): *Országismertető. Szudán*. Székesfehérvár, Seregszemle.
- CIA (2017): *Sudan*. Elérhető: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/su.html#top (A letöltés dátuma: 2017. 12. 31.)
- CLAMMER, Paul (2009): *Sudan*. Guilford, Bradt.
- FADLALLA, Mohamed H. (2004): *Short History of Sudan*. Bloomington, Universe.
- HAVASI Eszter (2010): *Vízkonfliktusok: a Nílus*. Elérhető: http://corvinusculture.com/wp-content/uploads/2015/06/bsz_vol_3.3.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 10. 06.)
- Hóvári János fogadta Ibrahim Mahmúd Hamid szudáni belügyminisztert (2012). Elérhető: <http://2010-2014.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/globalis-ugyekert-felelos-helyettes-allamtitkarsag/hirek/hovari-janos-fogadta-ibrahim-mahmud-hamid-szudani-belugyminisztert> (A letöltés dátuma: 2018. 01. 11.)
- Hóvári János szudáni látogatása (2011). Elérhető: <http://2010-2014.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/globalis-ugyekert-felelos-helyettes-allamtitkarsag/hirek/hovari-janos-szudani-latogatasa> (A letöltés dátuma: 2018. 01. 10.)
- LANGOLE, Stephen (2009): A Nílus vize mint a konfliktusok megoldásának potenciális elősegítője. In CSIZMAZIA Sándor – TARRÓSY István szerk.: *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés*. Pécs, Publikon. 155–162.
- Merowe Dam Project (2017). Elérhető: <http://merowedam.gov.sd/en/index.php> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 08.)

⁴³ *A Szudáni–Magyar Kereskedőház Kft. megnyitotta kartúmi irodáját* (2014).

⁴⁴ *Találkozó Szudán első alelnökével* (2016).

- Most akkor valójában kié is a Hala'ib Háromszög?* (2009). Elérhető: www.mindennapiafrika.info/2009/03/29/most_akkor_valojaban_kie_is_a_hala_ib_haromszog/ (A letöltés dátuma: 2018. 03. 06.)
- MOUSSA, Amgad – BETHMANN, Falko (2007): *Case study: Merowe/Hamdab Dam Project*. Elérhető: www.scribd.com/doc/18361992/Merowe-Dam (A letöltés dátuma: 2018. 01. 06.)
- Napata expedíció* (2003). Elérhető: www.aburamla.hu/napata.htm (A letöltés dátuma: 2017. 10. 02.)
- Port Sudan* (2017). Elérhető: http://encyclopedia.jrank.org/POL_PRE/PORT_SUDAN.html (A letöltés dátuma: 2017. 11. 02.)
- PROBÁLD Ferenc (2002): *Afrika és a Közel-Kelet földrajza*. Budapest, ELTE Eötvös.
- SCHWARTZSTEIN, Peter – CECCO, Leyland (2015): Sudan's new gold rush: miners risk their lives in search of riches. *The Guardian*, 2015. 12. 27. Elérhető: www.theguardian.com/world/2015/dec/27/sudan-gold-rush-artisanal-miners (A letöltés dátuma: 2018. 02. 06.)
- SHANKLEMANN, Jill (2007): *Oil, Profits, and Peace: Does Business have a Role in Peacemaking?* Washington D. C., United States Institute of Peace.
- Sudan: Floods* (2007). Elérhető: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/084BFD3366542569C12576EB00308CF1-Full_Report.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 02. 10.)
- Találkozó Szudán első alelnökével* (2016). Elérhető: www.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugy-miniszterium/biztonsagpolitikai-es-nemzetkozi-egyuttmukodesert-felelos-allamtitkar/hirek/talalkozo-szudan-elso-alelnokevel (A letöltés dátuma: 2018. 03. 06.)
- VÉGH Dalma (2008): Tíz ország kincse: a Nílus. *Afrika Tanulmányok*, 2. évf. 3. sz. 34–39.
- VÖRÖS Zoltán (2009): Olajban kötött házasság. Kína és Szudán kapcsolatának 50 éve. *Afrika Tanulmányok*, 3. évf. 3–4. sz. 66–77.
- World Bank (2003): *Sudan: Stabilization and Reconstruction*. Elérhető: <http://documents.worldbank.org/curated/en/440091468777571140/pdf/multi0page.pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 02. 06.)